

BİRİNCİ MEDİTASYON

Şüpheyne Ne Davet Edilir?

Descartes Birinci Meditasyon'una uzun zamandan beri değer verdiği inançlarının yanlış olduğunu söyleyerek başlar ve bunun 'bütün inançlarının oluşturduğu yapı'nın 'hayli şüpheli' olduğunu düşünmesine yol açtığını söyler. Descartes'ın hatalı olduğunu farkına varması kendisini, onun inançlarının yapısı için oldukça tehlikeli bir durum yarattığını düşünmeğe sevk etmiştir. Skeptisizmin bu tehdidine karşı cevabı nedir? 'Eğer güvenilir olan bilimlerde herhangi bir şeyi tesis etmek istiyorsam, hayatımda ilk defa her şeyi *tamamen yıkarak ta temelden yeniden başlamanın* zorunlu olduğunu anladım.' Descartes'ın meseleye bakışı paradoksal görünmektedir: Skeptisizme sırtını dönmek değil onu kucaklamak istiyor. Şüphe etmekten sakınmak değil, aksine her şeyden şüphe etmeği yeğliyor: şüphe edilebilecek herhangi bir şeyi kabul etmeği ret ediyor. Niçin? Çünkü ancak bu yolla Descartes şüphe edilemeyecek bir şeyin varlığını keşfedebileceğini düşünüyor. Birinin evinin çürümüş ağaçları ve oynak temelleri varsa, çözüm onu yıkmaktır ve evi sağlam temeller üzerine sıfırdan inşa etmektir. Farklı bir metafordan başka bir yerde de, birtakım itirazlara cevap verirken, söz ediliyor:¹

Farz edelim ki birinin bir sepet elması var ve bazı elmaların çürümüş olduklarından kaygılanmaktadır; çürümüş olan elmaları alarak çürümenin yayılmasını önlemek istiyor. Nasıl hareket etmeli? Bütün elmaları sepetten dışarı dökerek başlamamalı mı? Sonra da her elmayı kontrol ederek, sadece sağlam gördüklerini sepete koyarak diğerlerini dışarıda bırakmamalı mı?

Eğer birinin sepet dolusu elması varsa, bazıları da çürümeğe başlamışlarsa, çözüm bütün sepeti boşaltarak, sepetin içine yalnızca iyi olanları koymaktır. Bu metod inançlara uygulandığı zaman, şüphe edilecek her şeyden şüphe etmektir, ta ki şüphe edilemeyecek bazı şeyleri bulana kadar. Amaç, skeptiğin peşinen haklı olduğuna inanmadan ve skeptik saldırıya açık olan bir inanca bağlanmadan skeptik tehdidi ciddiye almak. 'Bütün fikirlerin yanlış olduğunu göstermek zorunluluğu yok ama 'tamamen kesin ve şüpheden arınmamış' fikirlerle olan inanişimi ertelemeliyim. Her elmayı incelemek zorunda olduğum gibi inanişlerimi tek tek incelemek zorunluluğum yok! Bitmeyecek bir iş olan hepsinin tek tek incelenmesi gerekmiyor... Sadece bütün inanişlerimin üzerinde yükseldiği *temel prensiplere* giderek, onlara bakmam yeterli olacaktır'.

Şüphe metoduna olan ihtiyaç tesis edildikten sonra tartışmanın arabulucusu, bu metodun nasıl yürürlüğe konulacağına dair bir takım skeptik argümanlar ileri sürer. Birinci Meditasyonun düşünürü, kendi içinde oldukça karmaşık olan fikirler silsilesini takip ederek inançlarını temellendirecek 'temel prensiplere' karşı argümanları oluşturarak, bu karşı argümanları cevaplar ve böylece daha başka argümanları da oluşturur. Düşünür kendini, naif fikirlerinin altını oyacak skeptik hipotezleri ciddi olarak ele alan sıradan bir kişi olarak resmeder. Düşünür bir rolü oynar ve skeptik de başka rolü oynar; bu Meditasyon'a kendine has bir ritim verir: ilkin skeptik, sonra naif, daha sonra yeniden skeptik. Meditasyon'un aynı zamanda

¹*Meditasyonlar*'ın yayınlandığı zaman birtakım itirazlar, bazı Descartes eleştirmenleri tarafından yöneltilmişti. Bu itirazlar ve Descartes'ın bunlara cevabı, *Meditasyonlar*'ın standart edisyonlarında mevcuttur: mesela, John Cottingham'ın tercümesi olan *Descartes' Meditations on First Philosophy, with Selections from the Objections and Replies* (Cambridge University Press, 1986) kitabına bakınız.

belirli bir kreşendosu da mevcuttur: kenarda değerlendirilen skeptik hipotezler ilk önce yumuşaktır ama giderek daha uçlara gider ve şüphe daha da abartılı bir hal alır.

Duyuların yanıltıcılığı

Dünyaya dair inanışlarımızın üzerine inşa edildiği ‘temel prensipler’imizden biri, duyularımıza güvenilebileceğimiz fikridir. Mesela şu anki inanışlarımızın bazılarını düşünelim. Belki de masanın üzerinde bir fincan kahve, dışarıda bir ağaç olduğuna inanıyorsunuz; kuşların cıvıldadığına ya da bir otobüsün geçtiğine veya birinin bahçesindeki çimleri biçtiğine inanıyorsunuz. Yahut belki bir iskemlede oturduğunuza, belki de üzerinizde sabahlığınız ve elinizde bir kâğıt parçasıyla ateşin yanında oturduğunuza inanıyorsunuz! Bu sıradan inanışlara sahipsiniz çünkü duyularınıza güveniyorsunuz. Descartes’ın ilk skeptik argümanı duyularımıza olan bu çeşitten güveni sarsmağa yöneliktir. Argüman nasıl işe yaracaktır?² Normal olarak aşağı yukarı şöyle olan bir ‘temel prensibi’ naifçe takip ederiz.

A. Algılanan her şey, algılarımıza görüldüğü gibidir.

Burada biraz durup kendimize bu prensibin hatalı olup olmadığını soralım. Kendi tecrübelerimizden bu prensibin hatalı olduğunu gösterecek bir örnek bulabilir miyiz acaba? Argümana karşı-örnek olabilecek bir şey aklımıza geliyor mu?

Descartes algılarımızın bizi ‘küçük ve uzakta olan nesnelere’ dair yanılttığına işaret ediyor. Bu en azından bazen algılanan şeyin duyularımıza görünen şey *olmadığını* tesis ediyor. Dolayısıyla prensip A yanlış olmaktadır. Uzaktaki dairevi bir kuleye baktığımızda, kareymiş gibi görünebilir. Suya yarıya kadar batırılmış bir çubuk bize, eğikmiş gibi görünebilir, suyun kırma özelliklerinden ötürü. (Bu örnek Descartes tarafından, bazı itirazlara olan cevaplarında dile getirilmiştir.) Düşünürün vardığı sonuç, dikkatli olmamızın gerekliliğidir. ‘Zaman zaman duyularımızın yanılttığını gördüm ve bizi yanıltan şeylere asla güvenmemek ihtiyatlılıktır’.

Bu bölümün başında bahsedilen duyulara dayanan sıradan fikirlerden şüphe etmek için bu argüman acaba iyi bir sebep sağlıyor mu? Descartes tarafından bahsi edilen yanılsamalarda, algısal süreçlerimizde bir çeşit *dışsal engel* mevcuttur ve çoğunlukla bunun olmadığı düşünülebilir. Eğer o kadar uzak olmasaydı ya da su olmasaydı, duyularımız bizi yanıltmayacaklardı. Duyularımızın bizi yanılttığı durumların bizim tercih etmeyeceğimiz durumlar olduğunu söylemeyi isteyebiliriz. Ama biliyoruz ki nesnelere uzak olduklarında ya da yarıya kadar suya batmış olduklarında duyularımızın güvenilir olamayacağını biliyoruz. Öte taraftan uygun, tercih edeceğimiz durumların da olduğunu ve bu durumlarda duyularımıza güvenilebileceğimizi biliyoruz. *Meditasyon*’un düşünürü az önce tasavvur etmiş olduğu skeptik argümana bu yolda cevap vermektedir. Diyor ki,

Duyular bizi çok küçük veya uzaktaki nesnelere dair ara sıra aldatıyor olsalar bile, yine duyulardan gelmiş olsalar bile, şüphenin pek mümkün olmayacağı daha birçok inanışlar da vardır –mesela, şimdi burada sabahlığımı giyinmiş halde ateşin karşısında elimde bir kâğıt parçasıyla oturmakta oluşum ve buna benzer diğer şeyler. Ayrıca, bu ellerin veya vücudun bana ait olduğunu nasıl yadsıyabilirim ki?

Burada teklif edilen şu: bazı algısal durumlarda, mesela, yakınımızda ışığın ve diğer şeylerin iyi olduğu zamanlarda gördüklerimiz, duyularımız hakikati bize iletirler. Ama mesele

² Bundan sonraki bu yeni kurgu, Harry Frankfurt’un yorumundan oluşturulmuştur ki bu da *Demons, Dreamers and Madmen* (Bobbs Merrill, 1970) kitabındadır.

uzaktaki kulelere gelince yanılıyorz. Yanımızdaki ateşe gelince de yanılmıyoruz. Eğer duyularımızı savunacaksa, bu naif prensibi, bu durumları kapsayacak şekilde onarmalıyız.

B. Uygun durumlarda, algılanan neyse, duyularımıza da görünen odur.

Bu koşullara bağlı prensip, belki de yukarıda alıntıladığımız fikri yakalayacak kadar iyidir. Bunun işe yarayıp yaramayacağını kendinize yeniden sorun. Farz edelim ki B prensibi doğru olsun, ama durumların uygun olup olmadığını hiçbir zaman söyleyebilecek halde değiliz. Nesnelerin uzakta veya yakında olduklarını söyleyemeyeceksem, bu prensip tabii ki işe yaramayacaktır. Nesnelerin gördükleri gibi oldukları sonucunu çıkarımlamadan önce durumların uygun olduğunu bilecek bir halde olmanız gerekmektedir. Ardından gelecek olan soru, durumların uygun olup olmadıklarını bilebilecek miyiz?" sorusudur. Yukarıdaki pasajda düşünürün ima ettiği cevap, evettir. Durumların ne zaman uygun olduğunu bilebiliriz ve onlar şu açıkça reddedilemeyecek inanış durumlarında uygundur: ateşin yanında, kışlık sabahlığımla oturmaktayım ve bunun gibi. Dolayısıyla, prensibimizi daha iyi olanı elde etmek için tamir etmeliyiz.

C. Uygun durumları uygun olmayanlardan ayırt edebiliriz; eğer durumlar uygunsa, ne algılanıyorsa, duyularımıza görünenlerdir.

Bu A'dan daha iyi çünkü duyusal yanılsamalara müsaade ettiği için. B'den de iyi çünkü uygun durumları uygun olmayanlardan gerçekten ayırt edebiliriz gibi bir hayati iddiayı içinde barındırmakta olduğundan dolayı. Ama duyuların güvenilirliğini yeterince destekliyor mu? Bu prensibin yanlış olduğunu tesis edecek bir örnek var mı? Bu prensibe karşı-örnek olacak bir durumu tasavvur ederek onu test etmeğe çalışalım.

Descartes yeni bir skeptik hipotezi duyuların bu çeşit savunusunun altını oyan bir örnek olarak sunmakta. 'Beyni melankolinin kalıcı istimiyle zarar görmüş... bir deliyi' tasavvur edin. Bu tür insanların duyusal inanışları çoğunlukla yanlıştır, *hatta kendi etraflarındaki şartlar uygun olduklarında bile*. Bu kişiler, Descartes'ın iddiasına göre, çıplak olmalarına rağmen mor elbiseler giydiklerini veya başlarının topraktan yapılmış olduğunu ya da kendilerinin birer kabak olduklarını zannetmekte. Hikâyenin geri kalanı nasıl olursa olsun, delilik halüsinasyonlarının bazı hallerindeki algısal süreçlerde *dışsal* bir engellemenin olmadığı aleni gibi görünmektedir fakat bu kişilerin algısal süreçlerinde *içsel* engellemeler bulunmaktadır. Dışsal durumların uygun olduğu durumlarda, (varsayabiliriz ki) deli kişi dışsal durumların uygun olduğunu biliyor olabilir: ışığın ve diğerlerinin iyi olması durumu. Bu durumlarda bile nesnelerin duyularımıza görünmüş olduğu gibi olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır. Demek ki delilik halüsinasyonları, prensip C'ye karşı-örnek oluşturmaktadır. Hala duyularımıza güvenmemize izin verecek bir prensibi elde edemedik.

Meditasyon düşünürünün deliliğe dayanan skeptik hipoteze gülüyor gibi olmasına dikkat edelim. 'Böyle insanlar akılları başlarında değillerdir ve eğer onlardan bir şeyi kendime model alırsam ben de aynı şekilde görüneceğim'. Buradaki fikir, deli kişilerin, dışsal engellemelerden muzdarip olan yeterli olmayan algılayıcılar olduğudur ve yeterli algılayıcılardan yetersiz olanları ayırt edebilecek durumdayız ve özellikle *Meditasyon'un* düşünürü kendisinin ikincilerden olmadığını söyleyecektir. Belki de bu fikri önemseyip prensibimizi geliştirebiliriz.

- D. Uygun durumları uygun olmayan durumlardan ve yeterli algılayıcıları yetersiz olanlardan ayırabiliriz ve eğer durumlar uygun ve algılayıcı da yeterliyse, duyumsanan her şeyin, duylara nasıl göründüyse öyle olduğu söz konusudur.

Nesnelerin göründükleri gibi olduklarını iddia eden naif prensibimiz ne hale geldi! Etrafı bir sürü kısıtlamalarla çevrildi, çeşitli şartlarla hantallaştı: durumlar tamam ve algılayıcının yetkin olduğunda ancak nesnelere göründükleri gibidirler. Ama daha karışık ve sınırlandırılmış bu prensibimiz acaba duyularımızı başarılı biçimde savunabilecek mi?

Yeterli algılayıcıyı yetersiz olandan ayırt edebileceğimiz ya da akli başında olan algılayıcıları akli başında olmayanlardan ayırt edebileceğimiz varsayımını ele alalım. Şimdi soralım: buradaki 'biz' kimdir? Herkese uygulanır olduğunu düşünebiliriz. Demek ki, deli veya akıllı olsun, bütün insanlar anlamına gelmektedir. Diyelim ki delinin biriyim. Prensip yeterli algılayıcıları yetersiz olandan ayırt edebileceğimi söylediği için, benim de yetersiz algılayıcı olduğumu söylememi zorunlu kılıyor. Fakat problem, deli olduğumdan sadece *duyusal halüsinasyonlardan* değil, yargı hatalarından da muzdaripim. Öyle ise, kendimin deli olup olmadığını bilebilecek durumda olmayabilirim. Yeterli algılayıcıları, yetersiz olanlardan ayırt edebileceğimiz varsayımı yanlış olmaktadır. Öyle görünüyor ki henüz duyuları savunacak bir prensibe sahip olmaktan uzayız.

Rüya Görmek

Kim bilir kaç kere geceleyin uyurken, bunlara benzer olaylarla ikna olmuşumdur –burada sabahlığımla ateşin yanında oturduğumdan- oysa gerçekte yatağımda çıplak yatarken!... Uyanıklığı uyuyor olmaktan ayırt edebilmemi sağlayacak kesin bir belirtinin olmadığını da çok açık görmekteyim.

Felsefenin en ünlü skeptik argümanlarından biridir bu. Niteliksel olarak uyanıkken ki tecrübelerimden hiçbir şekilde farklı olmayan bir sürü rüya görmüşümdür. Yani tecrübelerimin niteliksel karakteri, şu an rüya görmediğimi garanti etmez. Şu an rüya görmediğimi hiçbir şekilde bilemem demek ki. Argüman gizlice devam ediyormuş gibi görünüyor: öyleyse her zaman rüya görmediğimi de bilemeyeceğim. Aynı zamanda, benim duyusal tecrübelerime dayanan bütün inanışların doğru olduğunu da bilemeyeceğim. Bu rüya argümanının sonucunun ne olacağını zannediyorsunuz? Belki de, bütün bildiğim *her zaman* rüya görmüş olabileceğimdir. Acaba bunlardan biri Descartes'ın amacını tesis etmekte yeterli olacak mı?

Bu skeptik argüman hala duyusal tecrübelerine dayanan inanışlara yöneliktir. Bu rüya argümanı bizim dışımızda bulunan nesnelere dair olan inanışlarımızı tehdit etmektedir yani Descartes bizim matematik hakkında olan inanışlarımızı tehdit ettiğini düşünmüyor. İnsan rüya da bile 2 artı 3'ün 5 ettiğini veya bir karenin yalnızca dört kenarı olduğunu bilir. Rüya argümanı duyusal tecrübeye dayanan bütün bilgilere bir tehdit oluşturmakta ama a priori hakikatlere yani deneysel tecrübeden bağımsız olarak bilinen hakikatlere karşı herhangi bir tehdit oluşturmaktadır.

Rüya hipotezine dair konuşurken Birinci Meditasyon'un düşünürü bu argümanın bütün empirik inanışların, yani *duyusal tecrübeye dayanan inanışların* altını oyduğunu söyleyerek meseleyi sonlandırır. Düşünürümüz argümanın skeptik gücünü inanılmaz yıkıcı ama yine de bu skeptik ağdan kaçan bazı inanışların olduğunu da düşünür.

Uyuyor veya uyanıkken, 2 ile üç toplandığında 5 eder ve bir karenin dörtten fazla kenarı yoktur. Böyle apaçık hakikatlerin yanlış oldukları şüphesini yaratacak bir şeylerinin olduğu görünmemektedir.

Aritmetik ve geometrideki inanışların ‘kesin ve şüphe götürmez şeyleri ihtiva ettiğini şimdilik söyleyerek sonlandırır konuşmasını. Descartes’ın şu varsayımına dikkat çekmekte fayda var: duyuşsal inanışlarımızın yanlış olma ihtimali, matematikteki inanışlarımızın yanlış olma ihtimalinden büyüktür. İnsan zihninin duyulardan daha güvenilir olduğu varsayımı, Descartes rasyonalizmin bir alâmetifarikasıdır ve *Meditasyonlar*’da buna daha çok rastlayacağız. Hatta matematiğe dair olan inanışlarımıza olan itimat bile, bir sonraki ve son skeptik argümanla sorgulanacaktır.

Kötü Niyetli Cin

Descartes ilk önce hem dış dünya, gökyüzü, maddi dünya hakkındaki empirik inanışlara hem de duyuşsal tecrübeden bağımsız olarak inanılan matematiğin hakikatlerine dair Tanrı’nın onu aldatmasının bir sebebi olduğu ihtimalini düşünür.

Nasıl bilirim ki, dünyanın, göğün, uzamlı cismin, şeklin, ebadın, yerin olmamasını ama aynı zamanda bütün bu şeylerin şimdi olduğu gibi var olduklarını bana gösterenin Tanrı’nın kendisi olmadığını? Dahası... her zaman ikiyle üçü topladığımda veya karenin kenarlarını saydığımda ya da daha da basit meseleler de bile yanılıyor olamaz mıyım?

‘Fevkalade iyi ve hakikatin kaynağı’ olan Tanrı anlayışıyla pek uyuşmaz bu hipotez ve bundan dolayı hipotezi, benim inanışlarımı kontrol edenin Tanrı olmadığı ama güçlü ve aldatan bir cin olmalıdır şeklinde yeniden düzenler.

Güçlü olduğu kadar da hilekâr bir aldatıcı cinin bütün gücünü beni aldatmak üzere kullandığını varsayacağım. Gök, hava, toprak, renkler, şekiller, sesler ve bütün harici şeylerin sadece birer... yanılışmalar olduğunu farz edeceğim.

Böylece aldatıcı cinin tesiriyle içimde oluşturulacak duyuşsal tecrübem sanki fiziki dünyanın olup bitmeleriyle yaratılmışçasına onlarla kesinlikle aynı olacaktı. Ayrıca, aritmetikteki çıkarımlarım aynı şeyin kontrolü altındaysa, matematiğin hakikatlerine dair inanışlarım için de aynı şey geçerli olacaktır. Burada sözü edilen skeptik argümanın sınırlarının genişliğini tasavvur edelim, sadece duyulara olan itimat değil aynı zamanda aklın yargılarına olan güven de yok edilmektedir. Ama aklın bütün yargılarını tehdit etmekte midir? Eğer gerçekten öyle olsaydı Descartes’ın argümanın sonuçları ne olacaktır? Bu soru delilik argümanı esnasında da dile getirilmişti; o yüzden burada da konumuzla alakası var.

I. Meditasyon hakkında değerlendirilmesi gereken sorular

(1) Descartes’ın kendisinin deli olabileceğine dair ihtimali ciddi biçimde değerlendirmedeğini görmüştük. Ama eğer skeptiği ciddiyle değerlendiriyorsa, bu ihtimali niçin düşünmüyor? Eğer gerçekten her şeyi sağlam olarak almağı reddediyorsa, niye delilik hipotezini kenara itmektir? Kısmen çünkü onun yerine alakalı olan bir çeşit aklı başındalığın ‘deliliği’ olarak tasvir ettiği *rüya hipotezini* ele almasıdır.

Sanki geceleri uyuyan adam ben değilmişim ve uyuyorken o delilerin uyanırken edindikleri tecrübeleri ben de sürekli olarak aynı şeyleri yaşamıyormuşum gibi –hatta bazen daha fazla ihtimal dışı şeyleri de. Kim bilir kaç kere geceleyin uyurken, bunlara benzer olaylarla ikna olmuşumdur –burada sabahlığımla ateşin yanında oturduğumdan- oysa gerçekte yatağımda çıplak yatarken!

Rüyalar aklı başında olanlar için bir çeşit delilikse, o zaman delilik hipotezini ciddi olarak incelemek için daha az sebep vardır. Duyuşsal inanışlardaki hataları içermelerinden ötürü rüyalar ve delilik arasında gerçekten bir benzerlik olduğu mümkün görünüyor olsalar da mesele yargılardaki hatalara gelince, bu aynılığın apaçıklığı ortadan kalkmaktadır.

Descartes'e göre, hatalı duyuşal inanışlara sahiptir rüyacı, fakat rüyacının hatalı akıl yürütme gücü yoktur. Öte yandan deli her *ikisinden* de muzdarip olabilir. Descartes bu delilik argümanına ciddiyetle eğilmiş olsaydı ne olurdu? Eğer delilik sadece *algılamada ki* hataları değil de Descartes'ın da dediği gibi *yargılardaki* hataları da içeriyorsa, *Meditasyon* projesi için bu skeptik hipotezin getireceği sonuçları düşünün: bu, aklın işe sokularak, bizim bilgiyi devşirebileceğimizi, argümanların yardımıyla tesis etme projesidir.

(2) Descartes 'uyanıklığı uyuyor olmaktan ayırt edebilmemi sağlayacak kesin bir belirtinin olmadığını da çok açık görmekteyim' demişti. Bu doğru mu? 'Kesin belirti' olmağa aday bir şeyi tasavvur edebilir misiniz? J. L. Austin, uyanıklıkla uyuyor olmağı ayırt etmemize yardım edecek bir takım niteliksel işaretlerin *varlığından* söz etmektedir. Bu işaretleri tasvir etmek zor ama bu işaretleri tanıyor olabilmemiz, bizim günlük dilde onları tasvir etmekte kullandığımız deyim, 'rüya gibi nitelik'³ varlığı da bir olgudur. Bazı uyanırken tecrübelerimiz, 'rüya gibi niteliğe' sahiptir. Rüya gibi niteliğin ne olduğunu ve sadece rüyaların bu niteliğe fakat uyanış tecrübelerinin ona haiz olmadıklarını biliyoruz. Austin'in iddiasını desteklemek için, berrak olan rüyalar olgusunun varlığından söz edilebilir. Biri berrak bir rüya gördüğünde, rüya gördüğünün farkındadır ve rüya görme esnasında rüyadaki hikâyeyi etkileme ve kontrol etmeği de becerebilmektedir. Eğer bu böyleyse, o zaman insanlar rüyanın rüya gibi niteliğinin de farkında olacaktır. Aynı zamanda berrak rüya görenlerin varlığı Descartes'ın insanın ne zaman rüya gördüğünü hiçbir zaman bilemeyeceği iddiasına karşı örnek oluşturmaktadır. Bu Descartes'ın skeptik argümanına yanıt vermekte yeterli midir?

Descartes'ın uyanıklığı uyuyor olmaktan ayıracak hiçbir kesin işaretin olmadığını iddia ettiğini hatırlayalım. Acaba uyanıkken ki hayatımıza epey benzer *bazı* rüyalar var mıdır? Descartes'ın tasvir ettiği gibi aslında yatağınızda uyuyorken, uyanıkmiş gibi bir sürü şeyler yaptığınıza inandığınız deneyimleriniz oldu mu hiç? Eğer durum böyle ise o zaman Descartes'ın uyanıkken uyanık olduğunuzu söyleyecek *kesin* işaretlerin olmadığını söylemesi haklı görünmekte. Belki de rüyalar, rüya gibi niteliklere sahiptirler. Ama bu durumda bu nitelikler, Descartes'ın argümanına karşı hiçbir kullanım gücü olmayacaktır; (i) eğer rüyalar rüya gibi niteliğe haizler hep ama sadece bu nitelik uyanıkken farkına varılıp rüyanın neye benzediği de hatırlanıyorsa veya (ii) rüyaların rüya gibi niteliği *her zaman* yoktur. 'Kesin bir işaret' olarak 'rüya gibi niteliğe' ihtiyacımız vardır: yani, her zaman orada olarak rüya gördüğünüzde rüya görüyor olduğunuzu söyleyecek şeye.

(3) Uyuyor olduğumda uyuyor olduğumu her zaman bileceğimin mümkün olmadığını kabul edelim. En azından bazen, uyumuyorken uyumuyor olduğumu bileyim. Bu durum, uyanıkken uyanık olduğumu o zaman bilemeyeceğimi mi ima etmektedir. Descartes'ı eleştirenlerden biri olan Gassendi, ima etmediğini söylüyor. Gassendi rüyaların yanılgılara yol açtığını kabul ediyor ama yine de 'uyanık olduğumuz müddetçe, uyanık olduğumuzdan veya rüya gördüğümüzden şüphe etmeyiz'. Descartes'ın görüşü belki de şu genel prensip tarafından şekillendirilmiştir (bakınız Williams, *Descartes: the Project of Pure Enquiry* (London: Penguin, 1978), 309-313):

Eğer S değilken S olmadığını söyleyebileceğim, S olduğunda da sadece S olduğunu söyleyebileceğim.

Bu prensip rüya görmeğe uygulandığında şunu içerecektir: sadece uyanık olduğumda uyanık olduğumu söyleyebileceğim eğer uyanık olmadığımda uyanık olmadığımı söyleyebileceğim

³ Austin, *Sense and Sensibilia* (Oxford University Press, 1962), s.49.

(Descartes'ın duyulara dair skeptik argümanın bu prensibi gizli olarak içerip içermediğini bir düşünün.)

Bu prensibin ikna ediciliği ne kadardır? Bu prensibi hayatta olmağa, bilincinde olmağa, ayık olmağa da uygulayınız. Prensibin yukarı ki halindeki S yerine 'hayattayım', 'bilinçliyim' ve 'ayığım', ifadelerini koyunuz. Prensibin bu şekilde uygulanışı, hayatta olduğum zaman hayatta olduğumu bilemeyeceğimi söylememe izin veriyormuş gibi görünüyor çünkü ölü olsaydım ölü olduğumu bilemeyeceğim için. Bilincinde olduğumda bilincinde olduğumu da bilemeyeceğim çünkü eğer bilincinde olmasaydım bilincinde olmadığımı bilemeyeceğimden. Ve diğeri için de aynı. Bu prensipte henüz neyin kesinkes yanlış olduğunu göstermiş değiliz. Ama tesis ettiğimiz şey, prensibin açıkça saçma bir takım sonuçları içerdiği'dir. Tabii ki hayattaysam, hayatta oluşumu pekâlâ söyleyebileceğim.

Bu tip argüman stratejilerine *reductio ad absurdum* denir. Felsefi argümanda oldukça faydalıdır, özellikle bir şeylerin açık olmadığı zaman ve sizin de yanlıştın ne olduğunu çok net görmediğiniz durumlarda. Buradaki prensibin ne olduğunu düşünüyorsunuz? Bu prensibi başka bir yere uyguladığımızda, saçma sonuçlara ulaşacak mıyız? Eğer öyleyse, prensibi sorgulamalıyız. Tabii ki rakibiniz her zaman ne olursa olsun şu şekilde cevap verebilir: 'bu sonuçta neyin saçma olduğunu anlamıyorum!', bu felsefi hareket amiyane olarak 'rakibini zekice saf dışı bırakmak' olarak adlandırılmıştır; bu manevranın düşkününü olduğu sanılan Avustralyalı felsefeci Jack Smart'ın isminden esinlenerek. Fakat buradaki *reductio* argümanının saf dışı kimi bırakacağını tasavvur etmek oldukça zor; çünkü hayatta olsaydım, hayatta olduğumu söyleyemem, ölü olmuş olsaydım ölmüş olduğumu da bilemeyeceğim için kısmı kabul edildiği için. Yine de prensip bundan daha fazlasını ihtiva edebilir: merak ediyorsanız yukarıda Williams'tan alıntılanan pasajı okuyun.

(4) Diyelim ki Descartes herhangi bir tecrübenin rüya olduğuna karar vermiş olsun. Ama buna dayanarak *bütün* tecrübenin rüya olduğunu iddia etme hakkına sahip olur muydu? Piyango hakkında benzer çıkarımı değerlendirelim. Hilesiz bir piyango, yani her numaranın kazanma şansı aynı. Öyleyse, herhangi *birinin piyangoyu kazanacağı* doğrudur. Ama *herkesin piyangoyu kazanacağı* da mı doğru olacaktır? Bütün bilet alanların hepsinin kazanacağını söylemek mümkün mü? Tabii ki hayır. Benzer şekilde 'Bütün x'ler için, ihtimal olarak x, bir rüyadır' ifadesi nasıl 'İhtimal olarak bütün x'ler için, x bir rüyadır' ifadesini içermeyeceği gibi. Sahte para örneğini kullanan Gilbert Ryle'in bir argümanı ile alakalıdır bu itiraz. Mesela etrafta bazı sahte paraların bulunduğunu ve de orijinalinden ayırmanın zor olduğunu da biliyoruz. O zaman, belki de tek bildiğiniz *herhangi* bir 50 USD'lık kâğıt paranın sahte olduğu. Fakat burada bütün bildiklerinizden, her 50 USD'lık kâğıt paranın sahte olduğunu çıkarımlayabilir misiniz? Hayır. Ve dahası Ryle'nin iddiasına göre, *bütün* kâğıt paraların sahte olduğunu söylemek hiç de mantıklı olmayacaktır. Sahte para fikri, gerçek olanının fikri üzerinde parazit gibidir.

Paranın olmadığı bir ülkede, kalpazanlar için bir çalışma alanı da olmayacaktır. Onlar için sahteyi üretmek ve tedavüle sokmak için hiçbir şey olmayacaktır. Sadece, eğer isterlerse, insanların sahip olmak isteyeceği süslenmiş kurşundan veya pirinçten yapılmış yuvarlakları üretebilecekler ve elden elde dolaştırabileceklerdir. Ama bunlar sahte bozuk paralar olmayacaklardır. Sahte bozuk paralar ancak uygun kurumlar tarafından uygun materyallerden yapılmış gerçek bozuk paraların olduğu yerde olabilir. Gerçek bozuk paraların olduğu yerde ancak sahte paralar üretilebilir ve tedavüle sokulabilir; sahtecilik ancak hangi paranın sahte hangisinin gerçek olduğunu ayıramayan vatandaşların eline geçen her paradan sahte olduğuna dair bir kuşkunun oluşmağa başladığında oldukça etkili olabilir. Her ne kadar kuşkuları genel olsa da vatandaşın aklını meşgul edemeyecek bir önerme vardır ki bu da bütün paraların sahte olduğunu ifade eden önermedir. Çünkü cevaplanması mutlaka gereken bir soru var: 'neyin sahtesi?' (Gibert Ryle, *Dilemmas* (Cambridge University Press, 1960) 94-95).

Ryle aynısının *Meditasyonlar*'ın skeptik hipotezlerine de uygulanacağını iddia eder, eğer ki bu hipotezler şunu iddia ediyorsa: duyularımızın bizi *her zaman* yanılttığı veya bildiğimiz tek şeyin *her zaman* rüya görüyor olduğumuzu biliyorsak sadece. Gerçek paranın olmadığı zaman, nasıl sahte paranın olamayacağı söz konusuysa, uyanırken deneyimlerimizin olmadığı yerde uyuyorkenki yani rüya görüyorken ki deneyimlerimizin de olmayacağı açıktır. Descartes'a verilecek bu cevabın ne kadar ikna edici olduğunu düşünüyorsunuz?